

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

١١ / ٢ / ١٣٨٧

٩١٣١٦

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

باحتامت اداره كل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان همدان

دبیرخانه شورای پژوهشی و فرهنگ عمومی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

موضوع: مقایسه دو لهجه همدانی و تویسرکانی

استاد راهنما: دکتر ایران کلباسی

استاد مشاور: دکتر شهین نعمت زاده

۱۳۷۹ / ۴ / ۱۳

تاریخ ثبت: ۱۳۹۶ - ۱۴

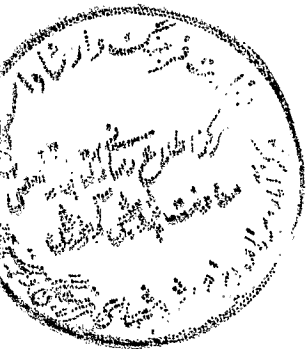
شماره ثبت: ۴۰۹

۱.۵

توسط: هما ولایی

۱۳۷۹

۹۸۳۸۶

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

مرکز کارشناسی ارشد

«چکیده پایان نامه»

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

عنوان پایان نامه: «مقایسهٔ دو لهجهٔ همدانی و تویسرکانی»

نام و نام خانوادگی دانشجو: هما ولایی

رشته تحصیلی: زبان‌شناسی همگانی

استاد راهنما: خانم دکتر ایران کلباسی

استاد مشاور: خانم دکتر شهین نعمت زاده

تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۷۸/۱۱/۲۷

تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۷۹/۶/۳۰

شمارهٔ دانشجویی: ۷۶۵۲۷۷۱۷

آدرس و شماره تلفن: همدان - خیابان شهرداری - بن بست ظفر - پلاک ۳۱۱ - ۸۲۲۰۶۱۰

(۱) هدف پژوهش (حداکثر دو خط):

باتوجه به روند نابودی لهجه‌ها و لزوم حفظ و بررسی آنها به عنوان بخشی از میراث فرهنگی این مرزوبوم، این پایان نامه به بررسی و مقایسهٔ دو لهجهٔ همدانی و تویسرکانی پرداخته است.

(۲) روش نمونه گیری افراد نمونه از نظر تعداد - جنس و غیره (حداکثر دو خط):

به جهت اهمیت کار، تحقیق از گویشوران بومی مختلف اعم از مرد، زن، پیر، جوان، بی سواد و باسواد صورت گرفته است.

(۳) روش پژوهش (حداکثر دو خط):

روش تحقیق در این پایان نامه به صورت میدانی و درپارهای مواردی به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است و موارد تحقیق به صورت همزمانی بررسی شده است.

(۴) ابزار اندازه گیری (حداکثر دو خط):

ضبط صوت برای ضبط گفته‌های گویشوران مورد استفاده قرار گرفته است.

(۵) طرح پژوهش (حداکثر دو خط):

این پایان نامه شامل شش فصل و چند ضمیمه است که فصول آن به ترتیب شامل کلیات پژوهشی، ملاحظات زبان‌شناختی، بررسی آواشناختی و واج‌شناختی، صرف، نحو، نتایج و پیشنهادات مربوط به این تحقیق می‌باشد.

(۶) نتیجه کلی (حداکثر سه خط):

دو لهجهٔ همدانی و تویسرکانی دارای تفاوت‌های آوایی و واژگانی بسیاری هستند ولی تفاوت‌های دستوری بین آنها کمتر یافت می‌شود.

تاریخ و امضاء:

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است
مناسب نیست

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

که در دامن پر مهرشان

الغبای زندگی را آموختم.

تشکر و قدردانی

سپاس و درود بر استادان و دانش دوستانی که اینجانب را در انجام پایان نامه حاضر یاری نموده با راهنمایی‌های بی‌شائبه خود همواره دستگیریم نموده و مرا رهین منت خویش قرار دادند. از استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر کلباسی که استاد راهنمای اینجانب بوده و با دقت فراوان و صرف وقت زیاد این پایان نامه را مورد بررسی قرار دادند، سپاسگزاری می‌نمایم. ایشان با راهنمایی‌ها و پیشنهادات سودمند و با ارزش خود ابهام‌های موجود در این تحقیق را برطرف کردند و مرا مرهون الطاف و محبت‌های خویش قرار دادند. از دیگر استاد سرکار خانم دکتر نعمت زاده که استاد مشاور اینجانب بودند و راهنمایی‌های ایشان نیز موجب برطرف شدن بسیاری از نارسایی‌های این پژوهش گردید، صمیمانه قدردانی می‌نمایم و از استاد داور جناب آقای دکتر ثمره نیز کمال تشکر را دارم ایشان نیز زحمت مطالعه این پایان نامه را بر عهده داشتند همچنین از جناب آقای دکتر میرعمادی که در سمت مدیر گروه آموزشی زبان شناسی همگانی تلاش فراوان می‌کنند سپاسگزاری می‌کنم و بالاخره از اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی همدان بخاطر حمایت مالی در تهیه این پایان نامه قدردانی می‌نمایم.

بسمه تعالی

از رساله خانم هما ولایی
در جلسه مورخ ۳۰/۲/۷۹ با
حضور امضاء کنندگان ذیل دفاع به عمل آمد و بانمره ۱۹ و
درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء	استاد راهنما دکتر ایران مدنی
امضاء	استاد مشاور دکتر سیمین محمدزاده
امضاء	استاد داور دکتر بدالله نمره
امضاء	مدیر گروه آموزشی دکتر سعید سعید عمارت
امضاء	نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دکتر لهری ستم

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
نشانه‌ها.....	هشت
پیشگفتار:.....	یازده

فصل اول - کلیات پژوهشی

۱-۱- مقدمه.....	۱
۲-۱- بیان مسئله.....	۲
۳-۱- هدف و اهمیت موضوع.....	۲
۴-۱- فرضیه یا پرسش‌های پژوهش.....	۳
۵-۱- پیشینه تحقیق.....	۳
۶-۱- روش تحقیق.....	۴
۷-۱- محدودیت‌های تحقیق.....	۵

فصل دوم - ملاحظات زبانشناختی

۱-۲- تعریف زبان، گویش و لهجه.....	۶
۲-۲- عوامل دگرگونی زبانها، گویشها و لهجه‌ها.....	۶
۳-۲- موقعیت تاریخی، جغرافیایی، طبیعی و انسانی همدان و تویسرکان.....	۷
۴-۲- زبانها، لهجه‌ها یا گویشهای دیگر رایج در همدان و تویسرکان.....	۱۲
۵-۲- نقشه همدان و تویسرکان.....	۱۴

فصل سوم - بررسی آواشناختی و واج شناختی

۱-۳- واکه‌ها.....	۱۵
۱-۱-۳- واجهای واکه‌ای.....	۱۵
۲-۱-۳- واجگونه‌های واکه‌ای.....	۱۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۸.....	۳-۱-۳- واکه‌های مرکب (دوگانه).....
۱۹.....	۳-۱-۴- واکه‌های میانجی.....
۱۹.....	۳-۱-۵- نمودار واکه‌ها.....
۲۰.....	۳-۲- همخوانها.....
۲۰.....	۳-۲-۱- واجهای همخوانی.....
۲۵.....	۳-۲-۲- همخوانهای میانجی.....
۲۷.....	۳-۲-۳- جدول واجهای همخوانی.....
۲۸.....	۳-۳- ساختمان هجا.....
۲۸.....	۳-۴- تکیه.....
۳۰.....	۳-۵- تفاوت‌های آوایی بین دو لهجه همدانی و تویسرکانی و فارسی معیار.....
۳۱.....	۳-۵-۱- تفاوت‌های همخوانی.....
۴۰.....	۳-۵-۲- تفاوت‌های واکه‌ای.....
فصل چهارم - صرف (ساخت واژه)	
۴۴.....	۴-۱- اسم.....
۴۴.....	۴-۱-۱- شمار (مفرد و جمع).....
۴۵.....	۴-۱-۲- معرفه و نکره (شناختگی).....
۴۶.....	۴-۱-۳- نشانه اضافه.....
۴۷.....	۴-۱-۴- نشانه ندا.....
۴۸.....	۴-۲- ضمیر.....
۴۸.....	۴-۲-۱- ضمائر شخصی.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۸.....	یک - ضمائر شخصی آزاد.....
۵۱.....	دو - ضمائر شخصی پیوسته.....
۵۳.....	۲-۲-۴ - ضمائر اشاره.....
۵۳.....	۳-۲-۴ - ضمائر اشاره تأکیدی.....
۵۳.....	۴-۲-۴ - ضمیر متقابل.....
۵۴.....	۵-۲-۴ - ضمیر مشترک.....
۵۴.....	۶-۲-۴ - ضمائر پرسشی.....
۵۴.....	۷-۲-۴ - ضمائر مبهم.....
۵۵.....	۳-۴ - صفت.....
۵۵.....	۱-۳-۴ - صفت قاموسی.....
۵۵.....	یک - صفت ساده.....
۵۶.....	دو - صفت تفضیلی (برتر).....
۵۶.....	سه - صفت عالی (برترین).....
۵۷.....	۲-۳-۴ - صفت اشاره.....
۵۷.....	۳-۳-۴ - صفت اشاره تأکیدی.....
۵۷.....	۴-۳-۴ - صفت پرسشی.....
۵۸.....	۵-۳-۴ - صفت مبهم.....
۵۸.....	۶-۳-۴ - صفت تعجبی.....
۵۸.....	۷-۳-۴ - صفت عددی.....
۵۹.....	۴-۴ - عدد.....
۵۹.....	یک - اعداد اصلی.....

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
دو - اعداد ترتیبی	۵۹
سه - اعداد کسری	۶۰
۴-۵- قید	۶۰
۴-۶- نقش نماها	۶۳
۴-۶-۱- حروف اضافه	۶۴
۴-۶-۲- حروف ربط	۶۴
۴-۷- اصوات	۶۵
۴-۸- فعل	۶۵
۴-۸-۱- ستاک حال	۶۶
۴-۸-۲- ستاک گذشته	۶۶
۴-۸-۳- مصدر	۶۸
۴-۸-۴- اسم مفعول (صفت مفعولی)	۶۸
۴-۸-۵- وندهای تصریفی فعل	۶۹
یک - وندهای گذشته	۶۹
دو - وند وجه	۶۹
سه - وند نمود (استمرار)	۷۰
چهار - وند نفی	۷۱
پنج - وند سببی	۷۳
شش - وند شخصی	۷۴
۴-۸-۶- انواع فعل از نظر زمان، وجه و نمود	۷۷
یک - آینده	۷۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷۸.....	دو - حال ساده (استمراری، اخباری).....
۷۸.....	سه - حال التزامی.....
۷۹.....	چهار - حال در حال انجام.....
۸۰.....	پنج - امر.....
۸۰.....	شش - گذشته ساده.....
۸۱.....	هفت - گذشته استمراری.....
۸۲.....	هشت - گذشته نقلی.....
۸۳.....	نه - گذشته در حال انجام.....
۸۴.....	ده - گذشته التزامی.....
۸۴.....	یازده - گذشته دور (بعید).....
۸۵.....	۴-۸-۷- فعل معلوم و مجهول.....
۸۶.....	۴-۸-۸- افعال معین.....
۸۶.....	یک - بودن.....
۸۶.....	دو - داشتن.....
۸۷.....	سه - شدن.....
۹۰.....	۴-۸-۹- افعال شبه معین.....
۹۱.....	یک - خواستن.....
۹۲.....	دو - توانستن.....
۹۳.....	۴-۸-۱۰- فعل از نظر ساخت اشتقاقی.....
۹۳.....	یک - فعل ساده.....
۹۳.....	دو - فعل مشتق.....

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
سه - فعل مرکب	۹۴
۱۱-۸-۴- پیشوندهای اشتقاقی فعل	۹۴
۱۲-۸-۴- انواع جزء غیرفعلی در فعل مرکب	۹۵
۹-۴- واژه‌های غیرفعلی از نظر ساخت اشتقاقی	۹۶
۱-۹-۴- انواع واژه‌های مرکب	۹۷
۲-۹-۴- پیشوندهای اشتقاقی	۱۰۲
۳-۹-۴- پسوندهای اشتقاقی	۱۰۳
فصل پنجم - نحو (ساخت جمله)	
۱-۵- انواع گروه در جمله	۱۱۴
یک - گروه اسمی	۱۱۴
دو - گروه قیدی	۱۱۶
سه - گروه فعلی	۱۱۷
۲-۵- جمله و اجزاء آن	۱۱۷
۳-۵- تطابق فاعل و فعل از نظر شخص و شمار	۱۱۸
۴-۵- جمله با فعل اسنادی	۱۱۸
۵-۵- انواع مفعول	۱۱۹
۶-۵- انواع جمله از نظر تعداد فعل	۱۲۰
۱-۶-۵- جمله ساده (بند)	۱۲۰
۲-۶-۵- جمله مرکب	۱۲۰
یک - مرکب همپایه	۱۲۰
دو - مرکب ناهمپایه	۱۲۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲۳	۵-۷- جمله شرطی.....
۱۲۴	۵-۸- انواع جمله از نظر وجه.....
۱۲۴	یک - خبری
۱۲۴	دو - پرسشی.....
۱۲۵	سه - امری.....
۱۲۵	چهار - التزامی.....
۱۲۶	۵-۹- انواع جمله از نظر آهنگ.....
۱۲۶	یک - افتان.....
۱۲۶	دو - خیزان.....
۱۲۷	سه - خیزان افتان.....

فصل ششم - نتایج و پیشنهادات

۱۲۸	۶-۱- نتایج تحقیق.....
۱۲۹	۶-۲- پیشنهادات تحقیق.....

پیوست‌ها

۱۳۰	یک - فهرست افعال همراه با نمونه‌های تصریفی.....
۱۵۶	دو - جملات.....
۱۸۱	سه - ضرب المثل‌ها.....
۱۸۲	چهار - فهرست واژگان.....
۳۰۸	پنج - واژه نامه الحاقی.....
۳۱۰	شش - اصطلاحات.....
۳۱۴	هفت - کتابشناسی.....
۳۱۹	هشت - چکیده پایان نامه به انگلیسی.....

نشانه‌ها

الف- همخوانها:

خط آوانگار

p
b
t
d
k
g
q
?
f
v
s
z
š
ž
x
h
ç
j
r
l
m
n
y

خط فارسی

پ
ب
ت، ط
د
ک
گ
ق، غ
ع، ء (همزه)
ف
و
س، ث، ص
ز، ذ، ض، ظ
ش
ژ
خ
ح، هـ
چ
ج
ر
ل
م
ن
ی

ب - واکه‌ها:

i	ای بی
e	ای، ای، ای / ه
e:	اکشیده
a	آ، آ، آ، آ / ه
a:	اکشیده
u	او، و
o	ا، ا، و
o:	اکشیده
â	آ، آ
ey	ای
ay	ای
ây	آی
ow	او
ew	او
uy	اوی

ج - سایر نشانه‌ها:

φ	صفر
.	تکیه
/	یا

[]

نشانه آوانویسی و نیز صدای میانجی

//

نشانه واج نویسی

تبدیل می شود به...

کشش

می تواند باشد یا نباشد (اختیاری)

همدانی

تویسرکانی

→

:

()

(هـ)

(ت)

پیشگفتار

گویش شناسی به عنوان یکی از شاخه‌های علم بررسی زبان سابقه دیرینه‌ای دارد و در پی آن است تا با داشتن آگاهی‌های جامع و کافی به شناسایی و گردآوری گویش‌ها و لهجه‌های مختلف پرداخته و به بررسی علمی آنها بپردازد. با مطالعه علمی گویش‌ها و لهجه‌های ایرانی می‌توانیم بسیاری از مسائل ناشناخته زبان فارسی را بشناسیم.

موضوع این پایان نامه مقایسه دو لهجه همدانی و تویسرکانی و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های بین این دو لهجه از نظر آواشناختی و واج‌شناختی، صرف و نحو است.

طرح کلی این پایان نامه بر اساس کتاب «گویش کلاردشت» تألیف خانم دکتر ایران کلیاسی می‌باشد.

در پایان لازم می‌دانم از کلیه گویشورانی که در تهیه این پایان نامه مرایاری داده‌اند بویژه گویشور بومی همدانی آقای عباس فیضی (با تحصیلات دانشگاهی، متولد سال ۱۳۲۵) و گویشوران بومی تویسرکانی آقای حسین بیات (با تحصیلات دانشگاهی، متولد سال ۱۳۲۳) و خانم مژگان گلپایگانی (با تحصیلات دانشگاهی، متولد سال ۱۳۴۶) سپاسگزاری نمایم.

فصل اول - کلیات پژوهشی

۱-۱- مقدمه

این پایان نامه «مقایسهٔ دو لهجهٔ همدانی و تویسرکانی» و بررسی شباهتها و تفاوت‌های آنهاست که دارای شش فصل و هشت ضمیمه می‌باشد. فصل اول به کلیات پژوهشی می‌پردازد که شامل اهمیت موضوع، پرسش‌های پژوهش، پیشینهٔ تحقیق، روش تحقیق و جزآن است.

فصل دوم به ملاحظات زیباشناختی اختصاص یافته است. در این فصل به تعریف زبان، گویش و لهجه، عوامل دگرگونی زبانها، گویش‌ها و لهجه‌ها، موقعیت تاریخی، جغرافیایی و انسانی همدان و تویسرکان، زبانها، لهجه‌ها یا گویشهای دیگر رایج در این دو منطقه و نقشه این دو محل پرداخته می‌شود.

فصل سوم به بررسی آواشناختی و واج‌شناختی اختصاص دارد. در این فصل مطالبی از قبیل واجها و انواع آنها، هجا، تکیه، فرآیندهای آوایی و برخی از تفاوت‌های آوایی بین دو لهجه و فارسی معیار بررسی می‌شود.

فصل چهارم اختصاص به صرف (ساخت واژه) دارد. در این فصل انواع واژه از نظر ساخت تصریفی و اشتقاقی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل پنجم که به نحو (ساخت جمله) اختصاص یافته است انواع جمله از نظر گروه و بندهای تشکیل دهندهٔ آنها و نیز از نظر وجه و آهنگ بررسی شده‌اند.

در فصل ششم به نتایج و پیشنهادات تحقیق پرداخته می‌شود.

در قسمت «پیوست‌ها» فهرست افعال، تعدادی جمله، ضرب‌المثل‌ها و نیز فهرستی از واژگان این دو لهجه قرار دارد و واژه‌نامهٔ الحاقی، اصطلاحات، کتابشناسی و چکیدهٔ پایان نامه به انگلیسی در پایان آمده است.

۱-۲- بیان مسئله

شناخت ویژگی‌های زیباشناختی دلهجه همدانی و تویسرکانی و وجوه افتراق آنها مورد نظر بوده است.

۱-۳- هدف و اهمیت موضوع

بدون شک بررسی و گردآوری گویشهای محلی از دیدگاه زیانشناسی دارای اهمیت ویژه‌ای است، زیرا نه تنها هریک از آنها رامی‌توان نشانگر بخشی از تاریخ و آداب و سنن ایران کهن دانست، بلکه شناخت و بررسی کامل زبانهای ایرانی تنها با بررسی یکایک گویش‌ها ممکن می‌گردد. زبانها عاملی در انتقال فرهنگ و تمدن نیاکان ما به شمار می‌روند و بررسی و مطالعه بر روی هریک از آنها رامی‌توان گامی در جهت شناسایی تمدن کهن این سرزمین به شمار آورد. بسیاری از این گویش‌های کهن بر اثر عوامل اجتماعی مانند گسترش زبان فارسی، باسواد شدن مردم و ازدیاد وسایل ارتباط جمعی در حال فراموشی هستند. بنابراین پژوهش، گردآوری، ثبت و ضبط هر کدام از آنها کمک بزرگی به احیای تاریخ اجتماعی، فرهنگی و زبانی ملت کهن ایران به شمار می‌رود. همچنین این بررسی‌ها گامی در جهت غنی شدن زبان فارسی و بازسازی زبان‌های کهن است.

از طرف دیگر با تهیه اطلس گویش‌ها می‌توان به سنجش آنها پرداخت و نیز با گردآوری این گویش‌ها می‌توان به تدوین فرهنگهای توصیفی و دستور زبان فارسی کمک کرد.

ولی متأسفانه باید اذعان داشت بر روی گویشها و زبانهای ایرانی تاکنون تحقیق و بررسی کافی بویژه توسط ایرانیان صورت نگرفته است. بادرک این موضوع که حق این زبان بر مابیشتر از خارجیانی است که مطالعاتی بر روی آن انجام داده‌اند، در این پایان نامه سعی شده است مقایسه‌ای بین دلهجه ایرانی یعنی

همدانی و تویسرکانی انجام گیرد تا شاید گامی در جهت شناسایی این لهجه‌ها برداشته شود.

۱-۴- فرضیه یاپرسش‌های پژوهش

فرضیه اصلی این پایان نامه بررسی و مقایسه لهجه همدانی بالهجه تویسرکانی و نیز با فارسی معیار است. این بررسی‌ها می‌تواند علاوه بر شناسایی گویش‌ها و لهجه‌ها و بیان این مطلب که آیا آنها به یک خانواده زبانی تعلق دارند یا خیر، تأثیر بر خورد زبانها، گویش‌ها و لهجه‌ها را بر یکدیگر نشان دهد، تا حدی که بتوان به چگونگی تحولات و تغییرات زبانی پی برد، ساختار گویش‌ها و لهجه‌ها را شناسایی کرد، وجوه تمایز و تشابه آنها را با زبان معیار آشکار ساخت، چرا که می‌توان گفت گویش‌ها و لهجه‌های زبانی نمایانگر سطوح ولایه‌هایی از رفتار، منش و طبقه اجتماعی افراد هستند.

۱-۵- پیشینه تحقیق

تحقیقات انجام شده در مورد دولهجه همدانی و تویسرکانی شامل موارد زیر است:

۱- «مختصری پیرامون فرهنگ عامیانه همدان و گویش آن» توسط پرویزانکایی انجام گرفته است که مقاله‌ای است درباره فرهنگ محلی همدان و واژه‌هایی گزیده از گویش همدانی که در سال ۱۳۵۲ در مجله هنر و مردم، دوره ۱۱، ش ۱۲۶، انتشارات وزارت فرهنگ و هنر به چاپ رسیده است.

۲- «واژه‌نامه همدانی» گردآوری هادی گروسین مجموعه‌ای است از واژه‌ها و ضرب‌المثل‌های همدانی که در سال ۱۳۷۰ توسط انتشارات مسلم در همدان چاپ شده است.